

SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ 3. BŘEZNA 2001

Sčítání lidu, domů a bytů, které se uskuteční podle zákona č. 158/1999 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů, bude třináctým novodobým populačním censem na území dnešní republiky.

1. Krátce z historie sčítání

První populační census se uskutečnil v roce 1869, prvně podle mezinárodních

doporučení z hlediska obsahu, periodicity a zásad zpracování. Podle doporučení Mezinárodní statistické organizace v polovině minulého století, byly i v českých zemích, podobně jako v celém tehdejší Rakousku-Uhersku, dodržovány při sčítáních lidu desetileté lhůty s doporučením, aby se populační cesty konaly v roce končícím „0“ nebo těsně oko-

lo takového roku. Tato doporučení byla dodržována s výjimkou roku 1869 a za první republiky v roce 1921, tehdy v důsledku nejasného vymezení hranic Československé republiky. Sčítání lidu v roce 1940 se nekonalo. Zabránili mu čeští statistici s odvoláním na nepřipravenost, ve skutečnosti z obavy, aby okupační německé orgány nezískaly

přesný přehled o demografické a ekonomické situaci v zemi.

2. Cíl sčítání

Cílem sčítání lidu, domů a bytů byla vždy především přesná **inventarizace obyvatelstva, bytového a domovního fondu**, a to z hlediska žádoucích charakteristik jak u obyvatelstva, tak u obou fondů bydlení. Taková inventarizace byla nutná především proto, že intercensální statistiky jak obyvatelstva, tak zejména domů a bytů, byly v podstatě nedokonalé. Dokonce ani u obyvatelstva nebylo možno tehdejšími statistickými zjišťovacími metodami, založenými na pouhé sumarizaci několika znaků, získávat intercensálními bilancemi kromě počtu a pohlaví obyvatelstva žádné jeho další charakteristiky s výjimkou věku, avšak i to teprve ve 20. století. Prvním úkolem sčítání tedy vždy byla především bilance, a to obyvatelstva, ale také domů a bytů, leč teprve po roce 1930, když do té doby byla šetření o domech a bytech zaměřena pouze na vybrané velké obce. Teprve sčítání lidu, domů a bytů 1950 poskytlo i za domy a byty vyčerpávající výsledky.

Kromě bilancí začala se jak zjišťování, tak hlavně zpracování, postupně zaměřovat **i na další cíle** uvedených censů. Ačkoli územní aspekty byly od počátku populačních celostátních akcí od poloviny 19. století vždy zaměřeny i na potřeby územních orgánů a výsledky bývaly proto zpracovávány i v územních detailech, nedálo se to vždy důsledně, jak ukazují publikace censových výsledků reprezentované „**Statistickými lexikony**“, resp. jejich předchůdci „**Seznamy obcí**“. Z hlediska územního zpracování se za dosud nepřekonaný lexikon obcí bývalého Československa považují svazky „**Statistického lexikonu obcí**“ za Čechy, za Moravu a Slezsko a také za Slovensko a Podkarpatskou Rus ze sčítání lidu 1930. Nikdy poté neobsahovaly lexikony tak podrobné věcné i územní informace jako uvedený lexikon. Ani světově uznávaný „**Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850 - 1970**“ vyšlý v roce 1978 se mu nevyrovnal. Přitom **územní detail** sčítání lidu představuje druhou významnou úlohu při zpracování populačních censů.

3. Nové požadavky na sčítání po druhé světové válce

Po druhé světové válce začala být pozornost zpracování výsledků sčítání lidu

zaměřována dvěma směry. Především na detailnější zpracování **maxima charakteristik** zjištěných při sčítání, jednak na zpracování různých **kombinačních třídění** ve vztahu k životní úrovni obyvatelstva. V té souvislosti však mírně zaostalo další prohlubování požadavků na detailní zpracování území. V roce 1961 bylo do československých sčítání zavedeno zpracování charakteristiky „**censová domácnost**“, což byl pokus zjistit co nejpřesněji skutečnou potřebu bytů, neboť začal být pocítován jejich nedostatek v důsledku ochromení poválečné bytové výstavby s odůvodněním, že bytový fond je po odsunu německého obyvatelstva pro zbývající obyvatelstvo dostatečný a že stavebnictví se musí zaměřovat na výstavbu průmyslových podniků a také na stavby pro socializované zemědělství. Avšak starý bytový fond zastaral a nevyhovoval požadavkům na moderní bydlení, takže Československo začalo silně zaostávat za ostatním světem. Zpracování dat sčítání lidu, domů a bytů 1961 a 1970 se proto stalo podnětem pro **oživení bytové výstavby**, která dosahovala zejména ve druhé polovině 70. let výsledků, které patřily i v celé Evropě k nej přednějším. Byla doháněna jak kvantitativně, tak kvalitativně stránka bydlení v Československu, zejména na Slovensku. Nutno k tomu podotknout, že **reprodukční proces bytového fondu** a tím i bytové výstavby měl jednoznačně **extenzivní** charakter.

Otázka šetření **životní úrovně** obyvatelstva začala být sice po roce 1950 zjišťována pomocí výběrového šetření „**statistiky rodinných účtů**“ a také pomocí výběrových „**mikrocensů**“. Tato šetření jako výběrová poskytovala sice dostatek orientačních informací, avšak nebylo možno jimi odpovědně nahradit vyčerpávající censové akce. Na druhé straně se však pravidelná sčítání lidu, domů a bytů nemohla zaměřovat na některé životně úrovně otázky jako je příjem a výdaje obyvatelstva. Naproti tomu však mohla provádět různá kombinační třídění i za málo frekventované charakteristiky. Tak byly a jsou získávány informace o životní úrovni obyvatelstva na různé hladině přesnosti.

Požadavek na územní detaily zpracování až do úrovně obcí, event. osad, se splňoval postupně. Významným krokem bylo zavedení územního termínu „**základní sídelní jednotka**“, resp. „**urbanistický obvod**“ jako výchozí územní detail zpra-

cování. Jeho zavedení mělo vliv na zvýšení využitelnosti censových dat pro decisní orgány na nižších stupních řízení. Hlavním příjemcem těchto územně detailních výsledků byly a jsou instituce a orgány územního plánování. Kromě toho však příjemci dat tohoto zpracování jsou i některé vysoké školy a z hlediska různých území příslušné územní orgány. Celostátním garantem zjištění na této úrovni je nyní především Ministerstvo pro územní rozvoj, a to jak z hlediska národního, tak mezinárodního. Příjemci těchto územně zpracovaných dat jsou v řadě případů i orgány dalších resortů.

4. Sčítání 2001

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 se má stát **dalším mezníkem** z hlediska zjišťování, ale také z hlediska zpracování jeho výsledků. Obsahově je české sčítání lidu, domů a bytů 2001 od počátku přípravných prací konfrontováno z hlediska obsahového a částečně i z hlediska zpracování s požadavky Eurostatu, statistického orgánu Evropské unie, ale také s požadavky Statistického úřadu OSN, přičemž vyšší míra napojení je na Eurostat. Ten také vypracoval nejpodrobnější doporučené škály znaků, které mají být censy zjišťovány (v rozlišení na závazné a doporučené) i návrhy výstupních sestav pro mezinárodní srovnávací akce.

Garantem sčítání lidu, domů a bytů 2001 je v České republice Český statistický úřad. Ten má právo požadovat od ostatních orgánů státní správy součinnost při přípravě censu a jeho provedení. Terplan, a.s., se účastnil připomínkového řízení k návrhu zjišťovaných charakteristik, a některé byly přijaty. Terplan však má důležitou funkci při přípravě územních podkladů šetření. Tyto práce byly zpožděny pro některé nejasnosti a nyní jsou teprve s velkým úsilím doháněny. Bez spolehlivých podkladových elaborátů, map a dalších pomůcek (seznamy území atd.) by nebylo možné úkol, uložený zákonem o sčítání 2001 v oblasti zpracování dat podle základních sídelních jednotek, realizovat.

Podobně jako ke sčítáním lidu, domů a bytů 1970, 1980 a 1991, Terplan, a.s., připravuje i tentokrát (ve spolupráci a po konzultacích s ČSÚ, MMR) zpracování výsledků z hlediska **územních aspektů**. Nyní je velice aktuální vypracování „Pro-

jektu na zpracování výsledků sčítání lidu, domů a bytů v České republice 2001“.

Tento projekt musí respektovat **z hlediska globálního zpracování** nové požadavky na výsledky populačního, domovního a bytového censu, které spočívají v realizaci požadavku na další prohloubení vazeb mezi uvedenými třemi censy, tj. zjištění životní úrovně nejen úhrnu obyvatelstva, ale především různých sociálních skupin, na něž se člení moderní společnost, tj. kde a jak tyto speciální skupiny bydlí, jaké mají vybavení bytovým fondem, jaké mají vybavení technické, jaké jsou vazby mezi členy bytové domácnosti, hospodařící domácnosti a cenové domácnosti a zda je takové třídění nadále nutné. Přednostní zpracování by se mělo zaměřit na otázky **vzdělanosti** v kombinaci s profesí a činnostmi podle odvětví. Stranou nesmí zůstat problematika reprodukce rodin, otázka neúplných rodin. V popředí zpracování Terplanu pak stojí zpracování těchto otázek z hlediska co největšího územního detailu jako je **obec, část obce, ale i základní sídelní jednotka**. Tyto územní in-

formace budou stále více žádány v souvislosti s další demokratizací společnosti a decentralizací řízení. Je to zcela ve shodě s tímž požadavky vyslovovanými v různých orgánech Evropské unie, včetně orgánů statistických, posledně v červnu t. r. v Paříži. Provázanost co největšího detailu zpracování s co největším detailem územním je totiž poslední verzí doporučení ke zpracování a využití cenové akce 2001.

Tento globální návrh je však třeba, ještě než se přistoupí ke zpracování výsledků censu 2001, rozpracovat do konkrétních kombinačních sestav, projektu mapového zpracování dat, tabelárních příloh, nezbytných pro analytické práce tak, aby nedocházelo ke skluzům, a aby byly k dispozici co nejdříve.

5. Závěrem

Počátkem roku 2000 vznikl v Radě vlády pro sociální a ekonomickou strategii plán zpracování ideového materiálu „Vize rozvoje České republiky do roku 2015“. Je to počín mimořádného významu. Česká republika vzniklá v roce 1993 postrádá

dosud ucelený ideový program své existence a svého budoucího rozvoje. Zpracování navrženého projektu by mohlo dát srozumitelnou a podloženou odpověď na “smysl budoucích českých dějin”, který dosud postrádáme. Dílčí práce na tomto projektu již probíhají a mají být skončeny do konce roku 2000. Lze zdůvodněně předpokládat, že pro inovaci a zpřesnění Programu rozvoje ČR bude využito i zpracování výsledků sčítání lidu, domů a bytů 2001, které poskytne nové pohledy na českou společnost na počátku nového století a z toho odvozené její pravděpodobné směřování.

Výsledky sčítání jsou velmi netrpělivě očekávány pro výrazné politické, společenské a ekonomické změny, které proběhly po sčítání v roce 1991. Tyto výsledky zpřesní jak kvantitativní, tak kvalitativní údaje o stavu společnosti v oborech, které umožňují vyjádřit novou prostorovou tvář společnosti.

Alois Andrlé